

Ludányi Zsófia – Jánk István – Domonkosi Ágnes (szerk.): A nyelv perspektívája az oktatásban (Válogatás a PeLiKon2018 oktatásnyelvészeti konferencia előadásaiból)

(Eger: Líceum Kiadó. 2020. 526 p.)

Az Eszterházy Károly Magyar Nyelvészeti Tanszékén 2009-ben megalakult kutatócsoport, amely a tankönyvi szövegek vizsgálatával foglalkozott, 2017-ben vette fel a PeLi Oktatásnyelvészeti Kutatócsoport nevet. A névben a pedagógia és a nyelvészet (lingvisztika) első szótagja alkot mozaikszót, az utótag pedig a finn *keli* 'játék' szót is asszociálja. A kutatócsoport első nemzetközi konferenciájának kötetét olvasva nagy örömmel fedezhetjük fel az oktatásmódszertan nyelvészeti vonatkozásainak (túl)élését és megújulását.

„Az oktatásnyelvészet (educational linguistics) az alkalmazott nyelvészet meghatározó részterülete, amelynek vizsgálati körébe tartozik minden olyan oktatási és pedagógiai kérdés, amelyek megoldásában, feltárásában a nyelvtudomány eredményei és módszerei hasznosulhatnak. (...) Az oktatásnyelvészet terepéhez tartozhat tehát bármely alkalmazott nyelvészeti kérdéssel, amennyiben annak kiindulópontja, célja, hasznosulása az oktatással, a pedagógiával kapcsolatos” (7).

A 2018. november 15–16-án megrendezett első konferencia célja az volt, hogy a különböző, anyanyelv- és idegennyelv-oktatással foglalkozó szakemberek véleményt cseréljenek egymással, valamint az oktatásnyelvészet műszó meghonosodását elősegítsék a rokon kutatási területek egymáshoz való közelítésére. A konferencia-előadásokból válogatott kötet 2020-ban jelent meg. A kötetben az előadások a következő témakörök szerint rendeződtek:

1. Elméleti kérdések és dilemmák
2. Kompetenciafejlesztés az anyanyelvi órán
3. A szociolingvisztika és stilsztika szemlélete az anyanyelvi nevelésben
4. Tankönyvek és tanítási segédletek
5. Pedagógiai kommunikáció
6. Szakmai, szaknyelvi kommunikáció
7. Nyelvtanulás – nyelvtanítás
8. Többnyelvű környezet, többnyelvű háttér a nyelvtanításban

Az előadások nagy száma miatt természetesen nem ismertethetünk minden előadást, a recenzióban elsősorban az anyanyelv- és idegennyelv-oktatáshoz kapcsolódó tanulmányokra hívjuk fel a figyelmet.

Az első tanulmány Tolcsvai Nagy Gábor a *kommunikáció statikus szemléletének uralkodó szerepéről* szól a hazai oktatási rendszerben. Ennek az évtizedek óta zajló statikus kommunikációs modellnek a káros hatásait elemezte a szerző, majd egy olyan dinamikus kommunikációs modellt vázolt fel, amely

jóteköny hatással lehet a hazai közoktatás egészén kívül a magyar kommunikációs kultúrára is.

Sebők Szilárd *Perspektívák különbözősége a nyelvleírásban* c. tanulmánya a nyelv és annak leírására szolgáló ún. metanyelv közti különbséget, ez utóbbi részletes bemutatását tűzte ki célul. A szerző felvázolta a nyelv és a metanyelv hierarchikus viszonyát, a metanyelvi szintek típusait, illetve ezek dinamikus változását. A metanyelvi szintek leírásában a következő perspektívák vizsgálatát javasolja a szerző: 1. a beszélő perspektívája, 2. a kutató perspektívája, 3. a szerző perspektívája, 4. a terminusok perspektívája.

A második témakör előadásainak központi gondolata az anyanyelvórán megvalósítandó *kompetenciafejlesztés*. A szövegértés kiemelt szerepet kapott a tanulmányokban. Zs. Sejtes Györgyi a szövegértés pszicholingvisztikai hátterének fontosságát emelte ki. Gondolatai a tanárok osztálytermi gyakorlatában a szövegértési fejlesztő munkát segíthetik.

Kázmér Klára komáromi gimnazisták írásbeli szövegértési kompetenciáját vizsgálta. A vizsgálatot elsős és negyedik osztályos diákokkal végezték el a 2009-es PISA-tesztelés feladatai alapján összeállított feladatlap és szociolingvisztikai kérdőív segítségével. Mivel a jelenlegi oktatás nem segíti kellőképpen a tanulók szövegértési kompetenciáját, a szerző azt javasolja, hogy a tanórák keretében több rövid, nem folyamatos szöveget is olvassanak a tanulók, hogy megtanulhassák azok értelmezését is.

Farkas Anett a digitális közegben történő kommunikációskompetenciafejlesztés hatékonyságáról szólva kiemeli: „Ahhoz, hogy egy digitális tananyag minél produktívabb és hatékonyabb legyen a kompetenciafejlesztés szempontjából, az oktatás súlypontjába a gyakorlatorientált, tanulói problémamegoldást központba helyező irányelvre van szükség. Az IKT-eszközök egyre inkább a pedagógiai célok használata alá rendelődnék” (132). Ez a tapasztalat magyarországi viszonylatban általánosnak is mondható. Az iskolák jó része rendelkezik megfelelő eszközökkel, de – a pedagógus-továbbképzés elmaradása miatt is – jórészt hagyományos módszerekkel, frontálisan oktatnak a tanárok, nem használják ki azt a lehetőséget, hogy a tanulók egyébként sok digitális szöveget olvasnak, és sokat segíthetnének ők maguk is a szövegértési módszerek kialakításában.

A harmadik blokkban *szociolingvisztikai és stilisztikai szemléletről* szóló tanulmányokat olvashatunk. Jánk István a magyartanárok nyelvi diszkriminációját vizsgálva azt a négy országra kiterjesztett kutatást ismertette, amelyben a tanárok mérési és értékelési gyakorlatában megjelenő nyelvi ideológiák megjelenését vizsgálta. „A nyelvi standardizmus, nyelvi platonizmus, nyelvi purizmus, valamint a nyelvi defektivizmus mellett megjelentek azok a nyelvi ideológiák is, melyek a nyelvi változatossághoz, sokszínűséghez jóval kedvezőbben viszonyulnak, mint az előbbiek” (137). Ahhoz, hogy a tanárok a

nyelvi diszkrimináció helyett a változatos nyelvhasználatot tekintve elfogadóbbak legyenek, azt segítő tananyagokra, valamint továbbképzésekre lenne szükség.

A nyelvi diszkriminációról hasonló véleményt alkotott Molnár Mária, aki a tankönyvek nyelvhasználati tiltásait elemezte. Javasatait a következőkben vázolta fel: „Szükséges megjeleníteni a kommunikációs funkciók mellett az egyéni és közösségi identitásjelzést is a tankönyvek általános nyelvészeti fejezeteiben vagy a nyelv és társadalom témakörén belül. Azt is hangsúlyossá kellene tenni, hogy az adott nyelvközösségben működő több norma léte azok beszélői felől értelmezendő. Nyelvhasználati (pragmatikai) tényezők bevonására lenne szükség ahhoz, hogy a nyelvi formák funkcióit láttatni tudjuk” (155).

Szikszainé Nagy Irma tanulmányában a tanulói stíluskompetencia fejlesztésében az összehasonlító stíluselemzés hasznára hívja fel a figyelmet. Kosztolányi Dezső és Tóth Krisztina egy-egy versét összehasonlítva fontos szempontnak tartja a következőket: „... a megfelelések keresése és az eltérések felmérése a nyelvi megformáltságban, a gondolatiságban, a struktúrában, a szövegtípusban, a versformában és a ritmusban” (191).

A negyedik témakör a *tankönyvek és oktatási segédletek* szerepéről szóló tanulmányokat tartalmaz, valamint egy tanulmányt a komáromi egyetemen folyó tankönyvkutató csoport munkájáról és a tankönyvek, oktatási segédletek értékelési szempontjairól.

Darvas Anikó és Janurikné Soltész Erika többféle digitális tananyagot vizsgáltak, amelyek jól hasznosíthatók az oktatásban. „Hiányolható azonban több olyan eszköz és módszer alkalmazása, amelyet az online felület, a digitális technika lehetőségként kínál, és ami továbblépést jelenthet a cél felé, amit több kutató megfogalmazott: a digitális tananyag növelje a tanítás-tanulás hatékonyságát, élvezetességét, a tanulói motivációt, és támogassa a tanulók egyéni sajátosságait” (205).

Lőrincz Gábor a különböző országok magyar anyanyelvoktatásában használt tankönyvekben vizsgálja a nyelvi tévhitek megjelenését, ezzel részben kapcsolódik a harmadik témakör előadásaiiban megfogalmazott nyelvi ideológiákhoz is. A szerző megállapítja, hogy: „Ezeknek a jelenségeknek a tankönyvi vizsgálata azért nagyon fontos, mert egyrészt az anyanyelvoktatásnak kiemelkedő szerepe van abban, hogy milyen lesz a felnövekvő generációk nyelvről, nyelvváltozatokról, nyelvhasználatról kialakított képe, ... másrészt pedig azért, mert a nyelvi mítoszok és tévhitek terjesztésében – sajnos – viszonylag fontos szerep jut a – magyar és nem magyar szakos – tanároknak is (225).

Misad Katalin a nyelvváltozatok szemléltetését vizsgálta a szlovákiai magyar tankönyvekben. A szlovákiai magyar tanulók különböző nyelvváltozati háttérrel érkeznek az iskolába. A szerző elsősorban azt vizsgálta, hogy „... milyen

szemléleteket követve dolgozzák fel a szlovákiai magyar tannyelvű alap- és középiskolák számára készült anyanyelvtankönyvek a nyelvi változatosság kérdését, különös tekintettel a tanulók anyanyelvének területi és kontaktusváltozataira” (251).

Az ötödik témakör a *pedagógiai kommunikáció*. Hámori Ágnes öt történelemórán vizsgálta a metakognitív nyelvhasználatot: „Az eredmények azt mutatták, hogy jelentős különbségek lehetnek a tanórák között az alapján, hogy nyelvhasználatukban mennyire jelenik meg a metakognitív dimenzió. Ez a tanári kérdések jellegében és a metakognitív kifejezések számában is megnyilvánult” (291).

Ludányi Zsófia és Domonkosi Ágnes a tanárok és diákok közötti e-mailezési szokásokat vizsgálta a felsőoktatásban. A szerzők a hallgatók és oktatók egymásnak írt e-mailjeinek nyelvi sajátosságait elemezve fontosnak tartják az e-mailek szerepét a tanár- és diákszerepek kialakulásában, változásában. Megállapításuk szerint: „... a tanár-diák szerepek megalkotásában az oktatók előíró, a hallgatók nyelvi viselkedését minősítő, a hagyományosabb nyelvi formákat javasoló reflexióinak szerepe van a hierarchikus viszonyok fenntartásában” (332).

A hatodik szekció tanulmányainak témája a *szaknyelvi, szakmai kommunikáció*. Györffy Alexandra a nyelvi humor szerepét elemezte a sport oktatásban. A tanulmány a szerzőnek azokról a kutatási eredményeiről számolt be, amelyben az iskolai testnevelés órákon, valamint a sportoktatásban alkalmazott/alkalmazható nyelvi humor szerepét összegezte. Tanulságai azonban jól felhasználhatók más oktatási területeken is.

Sturcz Zoltán a szakmai tanárképzés nyelvpedagógiai összefüggéseit vizsgálta. A szaknyelv oktatása komplex feladat, amelyet elsősorban a szakma oktatóinak kell elvégezniük. A szakemberképzés mellett a nyelvi tudatosság, a szaknyelvi kommunikáció kialakítása is fontos feladata minden szaktanárnak.

Rási Szilviának a tudományos szövegalkotás jellemzőiről szóló tanulmánya kiemelten foglalkozik a cím és a kulcsfogalmak szerepével. A korábbi tanulmányban is ismertetett szaknyelvi kommunikáció nehézségeivel találkozhatunk a felsőoktatásban tanuló hallgatók esetében is. A hallgatók esetében számos hiány jelentkezik, amelyről a szerző megállapítja, hogy annak gyökerei az iskolai fogalmazástanításig nyúlnak vissza. A fogalmazástanításban ugyanis a retorikus írást tanítják elsősorban, így a hallgatók nem rendelkeznek megfelelő alapismeretekkel különböző témájú dolgozataik, szakdolgozataik megírásához.

Nemes Magdolna és Jenei Tamás a Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógynevelési Karán folyó szaknyelvoktatás helyzetét, feladatait és lehetőségeit vizsgálta, bemutatva az Idegen nyelvi szakirodalom-feldolgozás című féléves kurzus tematikáját, célját, feladatait. A kurzust nagyon hasznosnak

tartják a szerzők, mivel a hallgatók a szakterületük angol vagy német szakirodalmának feldolgozásával foglalkoznak, csoport előtti beszámolókat, glosszáriumokat készítenek, önállóan fordítanak szakszövegeket stb. „A gyakorlatközpontú órák olyan kompetenciákat fejlesztenek, melyek más területre is átvihetők (team munka, pontosság, önállóság stb.)” (407). A tanulmány különböző többnyelvű pedagógiai szakszövegeket, szótárakat is bemutat, végül pedig a szerzők ismertetik a 2018-ban összeállított saját elektronikus szótári adatbázisukat is. Ez az adatbázis haszonnal alkalmazható más gyermekneveléssel és gyógypedagógiai képzéssel foglalkozó egyetemeken is.

A hetedik témakör a *nyelvtanulás – nyelvtanítás*. Bajzát Tünde a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei régió néhány középiskolájában alkalmazott nyelvtanári motivációs stratégiák bemutatásával foglalkozott részletesen. Az angol és német nyelvtanárok különböző makro- és mikrostratégiáit mutatta be 16 középiskolában. Ezek közül most a mikrostratégiák alkalmazását emeljük ki: „... összességében a tanulói önbizalom növelésére használt mikrostratégiákat alkalmazzák a kutatásban részt vevő nyelvtanárok a leggyakrabban. A tanulói teljesítmény elismerésére használt mikrostratégiákat ritkábban használják a válaszadók. A célorientáltság növelésére használt mikrostratégiákat pedig a legritkábban alkalmazzák a megkérdezettek” (426).

Bari Diána Éva a nyelvmenedzsment-elmélet segítségével vizsgálta a nyelvórán történő hallgatói visszajelzéseket. A vizsgálatokban a vállalati nyelvórai kontextust helyezi előtérbe. Részletesen az elmélet hibajavítással kapcsolatos szemléletét tárgyalta, „... mivel a nyelv és a rá vonatkozó nyelvi korrekciók nemcsak a tanteremben, hanem a tantermen kívül is vitás helyzetek forrása lehet” (429).

Hukné Kiss Szilvia és Koltányiné Vadász Viktória a projektmódszer bevezetését mutatták be a német üzleti nyelv oktatásában, mivel ennek a módszernek nagy a hatékonysága a munkában való alkalmazhatóságát tekintve. A módszer bevezetését az indokolja, hogy az oktatásban olyan generációk jelentek meg (Y, Z), amelyeknek a tanulásához való hozzáállása lényegesen eltér a korábbi generációkétól. „... tanulóként rövidebb ideig tudják fenntartani a koncentrált figyelmet, valamint kevésbé jellemző a lojalitás és a tekintélytisztelet. Pozitívum viszont a megnövekedett tudatosság és önbizalom, továbbá a konkrét elvárások megjelenése a (leendő) munkaadóval szemben” (443). A projektmódszernek nagy előnye a többi módszerrel szemben a komplex problémamegoldó képesség fejlesztése. A szerzők ennek érdekében új tananyagot készítettek, amely 2018 októberétől elérhető a Budapesti Gazdasági Egyetem Moodle felületén, így mások számára is hozzáférhetővé válhat.

Huszthy Alma a Montessori-módszerrel történő olasznyelv-oktatást mutatta be 8 budapesti középiskolában felvett 11 tanítási óra elemzésével, valamint a

magyar és olasz anyanyelvű tanárok órai kommunikációját is elemezte. A megkérdezett nyelvtanárok tapasztalatait saját korábbi tapasztalataival együtt a következőképpen foglalta össze: „A megkérdezett nyelvtanárok saját bevallása szerint nem anyanyelvüként a C1-es, C2-es szintű csoportok tanítása okozhat nyelvi nehézségeket” (467). Ugyanakkor a szerző azt is kiemelte, hogy a nyelvtanárnak kötelessége saját tudását folyamatosan fejleszteni, mert ez mindenkinél fejleszthető. Ami viszont nem, az az autentikusság. Itthon élve és tanítva nem leszünk anyanyelvi beszélők, és nem ismerhetjük belülről az idegen kultúrát. Amit megtehetünk: a gyakorlati nyelvtudáson kívül minél több olyan élményhez juttatni a tanulókat, amely megismerteti őket a célország nyelvével, kultúrájával, illetve olyan készségeket kifejleszteni, amelyek segítségével majd önállóan képesek lesznek továbbfejleszteni ismereteiket.

Az utolsó, nyolcadik témakör a *többsz nyelvű környezet, többsz nyelvű háttér szerepe a nyelvtanításban*. Márki Herta a többsz nyelvűség szerepét emelte ki az idegennyelv-órákon az egysz nyelvű magyar oktatási környezetben. A szerző egy mentorprogram keretében migráns tanulók nyelvi fejlesztésével foglalkozott, amelyben a nyelvi hátránnyal küzdő tanulókat tanító pedagógusoknak kívántak segítséget nyújtani: „A program célja – az egyéni és közösségi mentoráláson túl – a migráns gyermekeket tanító pedagógusok szakmai munkájának segítése, amihez egyelőre nem áll rendelkezésre sem a gyermekek, sem az őket tanító pedagógusok számára elegendő segédanyag” (487). Márki Herta egy külföldön töltött félév munkája alapján ismertette saját tapasztalatait is, amelyeket hasznosíthatónak tart a többsz nyelvű oktatási környezetben.

Simon Szabolcs kutatásának célja: „... a nyelvoktatási, -tanulási és ezzel összefüggésben nyelvtervezési folyamatok vizsgálata többsz nyelvű környezetben. Alapjául egy kérdőíves felmérés szolgál, melyet a Tompa Mihály Református Gimnáziumban végeztünk a közép-szlovákiai Rimaszombatban” (497). A kérdőíves felmérés feldolgozása után a tapasztalatok azt mutatják, hogy a tanulók idegennyelv-tudása az alkalmazott változatos módszerek ellenére is további fejlesztést igényel.

N. Császi Ildikó a maribori egyetem kétnyelvű hallgatóinak nyelvi kompetenciafejlesztését vizsgálta. A sikerélmény kialakítása érdekében az HBO Terápia c. sorozatát választotta a szerző. Az élnyelvi szituációknak több haszna van a nyelvikompetencia-fejlesztésben, amelyek közül a következőket emelhetjük ki: 1. a párbeszédnek mindennapi élethelyzetekben szereplő nyelvi anyaggal ismertetik meg a hallgatókat, ami fejleszti a szókincsüket; 2. különböző nyelvváltozatokkal ismerkednek meg; 3. különböző, számukra korábban ismeretlen történelmi háttérismerteket kapnak; 3. nonverbális jelzések értelmezését gyakorolják stb. „A beszélgetéstémák részletes megtárgyalása nemcsak az általános nyelvi kompetenciájukat, hanem a

hallgatók szaknyelvi (pszichológiai, pedagógiai) nyelvi kompetenciáját is fejleszti” (526).

A tanulmánykötet a *Válogatás a PeLiKon2018 oktatásnyelvészeti konferencia előadásaiból* alcímet viseli, jelezve, hogy a különböző, sokszínű előadásokból tematikusan szerkesztett kötet a konferencián elhangzott előadásoknak csak egy részét tartalmazza. Az írások haszonnal alkalmazhatók mind az oktatásban, mind a kutatásban. Jó szívvel ajánlom a kötetet a tanároknak az oktatás minden szintjén, egyetemi, főiskolai hallgatóknak, valamint a téma iránt érdeklődő szakember és nem szakember olvasónak egyaránt.

LŐRINCZ JULIANNA
Eszterházy Károly Egyetem, Eger
Selye János Egyetem, Komárom
jel2ster@gmail.com